

LA VERSIÓN HEBREA DEL TRATADO *DE FEBRIBUS*
DE GERARD DE SOLO*

The Hebrew translation from Gerard de Solo's *De febribus*

LOLA FERRE
Universidad de Granada

BIBLID [0544-408X.(1996)45;149-183]

Resumen: A finales del s.XIV, Abraham Abigdor tradujo un pequeño tratado sobre las fiebres que había escrito el médico montepessulano Gerard de Solo. En el presente trabajo presentamos la edición de esta versión hebrea junto a la edición latina del año 1505.

Abstract: At the end of the 14th century, Abraham Abigdor translated from Latin into Hebrew a brief treatise on fevers. This was written by a professor of the Medical School of Montpellier, Gerard de Solo. In this paper we do an edition of the Hebrew translation, according to four manuscripts, and the transcription of one of the first editions from the Latin text.

Palabras claves: Edad Media. Medicina. Judíos. Universidad de Montpellier
Key Words: Middle Ages. Medicine. Jews. University of Montpellier

El pequeño tratado que aquí editamos reúne tres circunstancias que lo convierten en un buen reflejo de la medicina cristiana medieval que interesó a los judíos.

La primera de ellas es el tema del tratado: la fiebre. Entendida como enfermedad y no como síntoma, la fiebre fue uno de los temas principales de la patología medieval. Como siempre el antecedente a los numerosos tratados redactados en la Edad Media lo encontramos en la Antigüedad, en la obra de Galeno y su libro *De februm differentis*. Otro texto galénico traducido a hebreo y que trata fundamentalmente de las fiebres fue *De malitia complexionis diversis*. En la época en que nos situamos, segunda mitad del siglo XIV, al *corpus* médico clásico estaban ya plenamente incorporados autores musulmanes como Avicena que trató el tema de las fiebres en el *Canon* (Libro IV, Fen I) o al-Razi en su *Kitab al Mansuri* (Libro X). Uno de los textos más populares sobre la fiebre fue

* Este trabajo ha sido realizado dentro del proyecto de investigación *Estudios lingüísticos y literarios del judaísmo andalusí* (PB93-0063-C02-02), subvencionado por la DGICYT.

obra del autor norteafricano Ishaq Israelf. Su *Libro de las fiebres* fue traducido al latín y al hebreo y muy utilizado por médicos cristianos y judíos.

El autor, Gerard de Solo, formó parte de la institución universitaria cristiana en uno de sus centros más prestigiosos, Montpellier. Según Steinschneider (1893, 794-98) fue no sólo profesor sino también rector de dicha universidad entre los años 1300-1320. No es considerado uno de los exponentes más brillantes de Montpellier, pero aún así es un autor significativo como parte de ese grupo de maestros universitarios de medicina que prácticamente protagonizaron las traducciones de latín a hebreo. Más popular que esta obra, fue su comentario al libro nueve de la obra de al-Razí mencionada anteriormente. Esta obra, *In nonum Almansoris*, fue traducida al hebreo tres veces, por Abraham Abigdor, León Yosef de Carcassone y Tubiel ben Semuel. Steinschneider no menciona esta última traducción. Mis datos se basan en la investigación sobre los manuscritos hebreos que me permite afirmar que el número de copias de la traducción de este texto, así como de la obra que nos ocupa es sensiblemente superior al mencionado por Steinschneider.

No todos los textos que se le atribuyen en fuentes manuscritas fueron impresos más adelante. La primera edición de sus obras data de 1504 y fue realizada en Lyon. Comprendía los siguientes libros: *Introductorium juvenum sive de regimine corporis humani in morbi*, *Libellus de febribus*, *Tractatus de gradibus medicinae*, *Commentum super nona particula Almansoris scriptum in 99 capitula distributum*, *Comentum super Viatico*.

El último elemento de interés en esta obra es el traductor, Abraham ben Mesullam Abigdor. Nació en Arlés en 1351 y murió en 1402. Aunque se le conoce sobre todo por su labor como traductor, fue también filósofo y practicó la medicina. Junto a León Yosef de Carcassone, fue uno de los más importantes traductores de las obras médicas que se escribían en la escuela de medicina de Montpellier. De los maestros que enseñaron en ésta tradujo a Arnau de Vilanova, Gerard de Solo y a Bernard Alberti. Sólo dos de las obras que tradujo no eran médicas y sin embargo se integraban perfectamente en los estudios de medicina. Se trata de dos textos de lógica, considerada entonces la base para cualquier estudio: las *Summulae logicales* de Pedro Hispano, también vinculado a Montpellier y futuro papa Juan XXI, y un comentario a los *talkhis* averroístas a las tres primeras partes del *Organon*. En su madurez ayudó a su hijo Selomoh en sus traducciones de textos astronómicos.

Nos encontramos, pues, ante un traductor experimentado y representativo de todo ese movimiento de las comunidades judías por acceder a la ciencia médica a través de las traducciones a hebreo.

La versión hebrea del *Tractatus de febribus* tuvo una difusión amplia a través de veintinueve manuscritos, en diecisiete de los cuales se dio en llamar a la obra *Mabo' ha-ne'arim*, induciendo a creer que se trataba de una versión del *Introductorium juvenum*. El hecho de que el error se repita en la mayoría de los manuscritos nos lleva a pensar que se encontraba ya desde el origen, en la propia traducción de Abraham Abigdor. Desde la primera lectura del texto se advierte que nos hallamos ante un tratado monográfico sobre las fiebres.

El número de manuscritos, tratándose de la versión hebrea de una obra médica de un autor no clásico, es bastante elevado y su difusión se alargó de forma inusual en el tiempo pues nos encontramos con una copia del s. XVIII (ms. Jewish Theological Seminary, Mic 2690, fol 31a-41a), fecha realmente tardía y poco usual en este género de obras.

En la presente edición he trabajado con cuatro de estos manuscritos. Comencé leyendo el manuscrito Guenzburg 766/29, atraída por su peculiar formato. El texto está escrito a lo largo de los fol. 237a-301b pero ocupa en ellos sólo las tres últimas líneas. Es decir, hay dos obras copiadas de forma paralela en estos folios, una de ellas ocupa la mayor parte y la nuestra sólo la parte inferior del folio y con una letra más pequeña que la del texto principal. A pesar de la diferencia del tamaño, la letra de ambos trabajos parecen proceder de la misma mano.

En el manuscrito de Moscú Guenzbürg 766 la obra no está completa, contiene sólo los tres primeros capítulos de un total de cinco. El copista es consciente de que la copia de la que traduce es defectuosa ya que concluye su traducción afirmando:

וצר לי מאוד כי לא מצאתי יותר מזה שהוא מבוא הנערים בספר
שהעתיקתי

me entristeció no haber encontrado más de este [tratado], que es el «Introductorium juvenum», en el libro que traduje.

La forma de acabar el texto es tan abrupta que nos hace pensar que el libro del que tradujo había sufrido un gran deterioro o ruptura, no que contuviera ya una versión de solo tres capítulos.

Afortunadamente yo sí tuve ocasión de consultar copias que contuvieran el texto completo, me refiero a dos manuscritos de la Bibliothèque Nationale de París, los n.º. 1123 y 1128, y el n.º. 71 de la Deutsche Staatsbibliothek de Berlín.

Tras comparar los cuatro manuscritos entre sí pude comprobar que eran copias prácticamente idénticas. Opté por editar el manuscrito de París 1128 y leer de forma paralela el resto por si pudiesen aportar alguna variante de interés. Esta lectura paralela me ha servido fundamentalmente para corregir los errores del copista del ms. 1128.

La obra viene precedida de un prólogo del traductor que ya encontramos en su versión hebrea de las *Medicationis parabolae* y en la versión del *Digestiva et purgantia* y en el que Abraham Abigdor escribe:

אמר אברהם אביגדור: בעלותי ההרה לשמוע חכמת הרפואה מפי נבוני הנוצרים וחכמיהם בישיבה הנכבדת אשר בעיר מונפלייר כי שם מושב החכמים הקדמונים ומקום החכמה ההיא, יגתי ומצאתי בין שאר הספרים ספר אחד קטן הכמות ורב התועלת לכל מי שירצה להתעסק במלאכה הזאת באמונה. ואם הם מעט ובפרט יגדל מעלתו ותועלת למתחילים אשר קצרה ידם בחלק המעשי במיעוט הרגילם, יותר הרבה משאר הקצורים והמבואות המפורסמים אצלנו בענין הזה עד היום. חברו החכם גיראודו דשול >והעתקתי שנת מאה ושלושים ותשעה לפרט האלף הששי <

Quando subí al monte para escuchar la ciencia médica de boca de los eruditos cristianos y sus sabios en la respetable academia que hay en la ciudad de Montpellier —pues hay allí una morada para los sabios antiguos y un lugar para esta ciencia— llegué y encontré entre el resto de los libros un libro pequeño en extensión y grande en utilidad para todo aquél que quiera ocuparse en este arte correctamente. Y por si esto fuera poco, es especialmente útil para los que empiezan y se sienten incompetentes en la parte práctica <de este arte> por su escasa experiencia. Es más útil que cualquiera del resto de los resúmenes e introducciones <al arte médico> famosos entre nosotros en este tema. Lo compuso el maestro Girauto Desolo <y yo lo traduje el año 139 del cómputo hebreo, el sexto milenio de la creación [1379 de la E.C.]>

A continuación aparece un prólogo del autor:

אמר הרופא גיראודו דשול: כבר חברתי בזמנים חבורים ארוכים וביאורים בחכמת הרפואה ועתה ראיתי לחבר כלל קטן ומועיל בעניני הקדחות קראתי מב(ו)א הנערים וחלקתי לפרקים

Dice el honorable médico Girauto Desolo: a lo largo de mi vida compuse tratados largos y comentarios en la ciencia médica. Ahora he pensado escribir

un [tratado] general corto y útil en el tema de las fiebres, le llamé "Introducción de los jóvenes" y lo dividí en capítulos.

Este mismo prólogo atribuido al autor provoca la confusión. ¿Era a caso el *Introductorium juvenum* un tratado sobre la fiebre? He comprobado dicha cuestión en la edición latina que he manejado para el presente trabajo y el *Introductorium juvenum, sive de regimine corporis humani* no es un tratado de las fiebres, sino un régimen de salud. Este supuesto prólogo del autor no aparece en la edición latina. Si suponemos que el que el traductor no lo inventó, habrá que pensar que tal vez estuviese en el manuscrito latino del que hizo la traducción conteniendo ya el error en cuanto al título o tal vez se equivocase el traductor.

No nos encontramos ante un texto escrito originalmente en hebreo, sino ante una traducción del latín. Para poder discernir con exactitud cuál era el texto traducido habida cuenta de los problemas que causaba el nombre con que se presenta el texto hebreo, consulté la edición de la obra contenida en una edición de Venecia de 1505 que según reza el *Catálogo de obras impresas* fue hecha *per Bonetum Locatellum, expensis heredum Octaviani Scoti*. Actualmente se conserva en la Biblioteca Nacional, R 17989, fol 11a-13b.

Por experiencias anteriores conozco la gran utilidad que se deriva del trabajo paralelo en el texto hebreo y el texto latino. No existiendo una edición moderna del texto latino, opté por transcribir y presentar junto al texto hebreo la edición latina. Quiero agradecer muy sinceramente la ayuda prestada por el Dr. Pedro Díaz del Dpto. de Filología Latina de la Universidad de Granada. El me ayudó a corregir la transcripción de la edición latina y a solventar algunos problemas que presentaban las numerosas abreviaturas de la edición.

Nos hallamos ante una curiosa circunstancia, aunque el texto latino es obviamente anterior al texto hebreo, la edición latina que yo he manejado es posterior a la versión hebrea. En aquellos párrafos donde los textos se distancian, que son pocos, no podríamos decir exactamente cual es la lectura más fiel al original.

La lectura paralela de ambos textos me ha servido para comprender mejor el uno y el otro. En la medida en que el texto hebreo tiene un número muy elevado de calcos del latín, la lectura del texto latino me ha permitido resolver estos calcos con facilidad; pero también ha funcionado a la inversa: los calcos hebreos nos han ayudado a desarrollar bastantes de las abreviaturas latinas. Casos como el de *maniplum* que aparece siempre abreviada en la forma de una especie de *M*, la resolvimos por la transcripción hebrea: מניפלום o la abreviatura con forma

semejante a una *R* supimos que era la abreviatura del término *Recipe*, y no del más clásico *Recepta* gracias a la forma hebrea רציפי. También el hebreo nos ayudó a resolver la abreviatura *cō*, al ser su traducción hebrea מוסכימיים, nos dimos cuenta de que en el texto latino debía haber también un verbo en forma activa: *communicant*.

El excesivo número de transcripciones del latín que por un lado nos ha sido de tanta utilidad, no deja, por el otro, de restarle cierto valor al texto. En cuanto que estos textos de medicina nos interesan desde un punto de vista lexicográfico por el esfuerzo hacia la traducción antes que la mera transcripción, el abuso de los términos latinos resulta decepcionante. También debo reconocer que me ha llamado la atención respecto a otra traducción de Abraham Abigdor que conozco bien, me refiero al *Pirqé Arnau*, versión hebrea de las *Medicationis parabolae* de Arnau de Vilanova (Paniagua-Ferre-Feliú 1990), en la que no se abusaba de este modo del calco.

Las ediciones

Tanto en el texto hebreo como en el latino, los símbolos < > significan que corregimos el texto, mientras que los símbolos [] significan que los términos en ellos incluidos aparecen en el texto pero los consideramos un error y deben eliminarse de la lectura. Las correcciones se han realizado en el caso del texto hebreo en base a lecturas de los otros manuscritos o del texto latino. Me ha parecido innecesario señalar en cada caso que manuscrito leo pues como podrá apreciarse no son variantes de valor. Las correcciones latinas se hacen prácticamente en todos los casos en función del texto hebreo.

La última parte del texto aparece incluida en el capítulo tercero en el texto latino y como un último capítulo en el texto hebreo, si bien no recibe la numeración de Capítulo VI. Yo he seguido el orden del texto hebreo.

Ni en hebreo ni en latín he desarrollado abreviaturas que son muy conocidas y usuales en los textos de medicina. Sólo aclarar que la abreviatura *z* o *zz*, traducidas al hebreo por la abreviatura ׀ר, son el dracma. Las demás se deducen fácilmente.

REFERENCIAS

- Catálogo colectivo de obras impresas en los s.XVI al XVIII existentes en las bibliotecas españolas*, Madrid 1972, Vol. Siglo XVI, Letra S, s.v. Solo, Gerardus de.
- PANIAGUA, J.A.-FERRE, L. -FELIÚ, E., 1990, *Medicationis parabolae. Pirqé Arnau de Vilanova*, Barcelona
- STEINSCHNEIDER, MORITZ, 1893. *Die hebraeischen Übersetzungen des Mittelalters und die Juden als Dolmetscher*, Berlin (Reimp. Graz 1956)

**TRACTATUS DE FEBRIBUS
SECUNDUM MAGISTRUM GERARDUM DE SOLO**

CAP I: DE FEBRE COLERICA

Colera vel putrefit extra vasa vel intra. Si extra tunc facit tertianam interpolatam, si intra vasa tunc est duplo, vel in venis propinquis cordi, et tunc facit causonem, vel in remotis et tunc facit tertianam continuam. Item aliquando putrefit pura colera, et aliquando conmixta cum aliqua portione flegmatis et secundum hoc causantur diverse febres. Item febres colerice diversificantur ex sex partibus. Primo ex parte forme. Secundo ex parte mane: quia aliquando est grossa, aliquando subtilis. Tertio ex parte temporum: quia aliquando in hyeme, aliquando in estate, et sub hoc comprehenditur regio. Quarto ex parte complexionis, quia aliquando in homine colerico, et aliquando in flegmatico. Quinto modo ex parte etatis, quia aliquando in iuventute, aliquando in senectute. Sexto modo ex parte essentie, quia aliquando intensa, et quia aliquando remissa. Ut si febris colerica sit cum circumstantiis particularium omnium in iuventute non suspicabitur ita fortiter sicut si esset cum disconvenientia particularium. Ut paragrafum 6° *De ingenio sanitatis* per Galenum. Et in digestionem talis morbi duo debent poni: alterativa mane et confortativa membri, epatis: quod specialiter litegraminis dicitur in hac febre, cum in eo plus generetur de colera quam debet. Similiter possunt applicari aliqua confortativa cordis si necesse fuerit: et non debent poni multa fortiter incisiva, ut sunt radices: et ideo in tali corpore sic febricitante fiat talis syrupus. **Recipe:** endivie novelle non lote, scariole utriusque epatice lactuce dulcis ana maniplum i, quattuor seminum frigidorum mundatorum ana zz i, sandali albi et rubei ana z i, florum violarum, florum nenufarum ana zz i, vini malorum granatorum zz iii, panis zuccari quartum iii, fiat sirupus perfecte coctus et clarificatus ad libram i, quo utatur mane et sero.

EXPOSITIO huius sirupi endivia scariola utraque epatica sunt frigide et sicce. Ratione frigiditatis ponuntur contra discrasiam calidam: sed ratione siccitatis confortant epar, lactuca dulcis ponitur ad infrigidandum solum et ad temperandum siccitatem aliorum quia est humida. Sed quare dicitur non lote: ut habeat maiorem virtutem: que per lotionem amittit virtutem quam habent in superficie. Avicenna in secundo Canone "seminum quatuor frigidorum intellige de maioribus", que sunt cucurbite, cucumeris, melones et citruli et sunt frigida et humida excepto semine citruli quod est magis siccum.

ספר מבוא הנערים

פרק ראשון בקדחות אדומיות

אמר המחבר הליחה האדומה אם שתתעפש חוץ מהעורקים ואז יתהוה ממנה קדחת שלישית, ואם שתתעפש תוך העורקים וזה בשני פנים: אם בעורקים הסמוכים ללב ואז תוליד קבשון, או בעורקים הרחוקים מן הלב ואז תוליד קדחת תמידית מאדומה. גם לפעמים אפשר שתתעפש האדומה בלי עירוב ליחה אחרת, ולפעמים תתעפש עם לבנה מעורבת בה וכפי זה ההתחלפות יולדו ממנה מינים מתחלפים מהקדחות. עוד ראוי שתדע שהקדחת האדומית תתחלף מפנים חמש: ראשונה מצד חמרה כי לפעמים תהיה עבה ולפעמים תהיה ריקה. שנית מצד הזמן, פעם תהיה בסתיו ופעם תהיה בקיץ ותחת זה המין נכלל התחלפות האיקלימים. שלישית מצד המזג כי לפעמים יהיה בעל הקדחת הזאת אדומי בטבע ולפעמים לבני. רביעית מצד התחלפות השנים פעם תהיה בכחורים ופעם בזקנים. חמישית מצד מהות הקדחת כי לפעמים תהיה חדה תכלית החדות ופעמים לא. ולזה אם תקרה הקדחת האדומיית בכחור עם הסכמת שאר הפרטים הנה יורה שהקדחת הזאת תקרה מסבה בלתי חזקה ולזה יספיק לבשל החומר במבשלים קרים. תאר מבשל בקדחת אדומיית. ריצפי: אינדיואי רישניטיש נון אבלוטי ר'ל לחה ובלתי רחוצה, אישקרוילי דוארום אישפיציארום איפטיצי ר'ל שני מיני איפטיקא, לאקטוצי דולצי ר'ל חזרת מתוקה אנא מניפולום, קאטואור שימינום פריגידורום מונדאטורום אנא אונסיאם אונאם, שנדלי אלכי אית רוכיא אנא דר' אונם, פלורום ויאולורום, פלורום נינופאריש אנא אונסיאום אונאם ויני מילארום גראנטורום אונסיאום טרייש פאניש צוקרי ליברם אונאם, פיאט שירופוש מבושל ומדוכך בתכלית הטוב.

הביאור ראוי שתדע באמרי לחה כי התנתי זה להיותה יותר חזקת הכח ובלתי רחוצה כי ברחיצתה תפסיד האיכות הדק הפותח העומד לפי דברי אבן סינה. אמנם האנדיויא ואישקרוילא ואיפא<טי>קא כל הקרות ויבשות ולזה מצד קורם יועילו לשנות המזג הרע החם, ומצד יבשם יחזקו הכבד. אמנם החזרת כדי לקרר המזג החם ולמעט מעט מהיובש. אמנם אמרי ד' זרעים קרים ראוי שתבין מהזרעים הגדולים והם אלה: זרע קוקורביטא היא קרה, זרע מילונש, זרע קוקומריש, זרע סיטרולי הם קרים ולחים לבד זרע סיטרולי אשר היא נוטה אל היובש.

Unde si volueris magis humectare ponas ista semina munda; sed si vis magis abstergere ponas non munda. Sequitur sandali et punitur ad confortandum epar tam albi quam rubei. Quandoque tamen non ponitur rubei quia reddit sirupum nimis rubeum. Et sequitur flores violarum et ponitur ad infrigidandum et leniendum et mundificandum et confortandum. Sequitur flores nenufarum et ponitur ad infrigidandum cor et epar et omnia membra principaliora. Sequitur vinum malorum granatorum ponitur ad incidendum et removendum sitim. Sequitur panis zuccari et ponitur ad temperandum frigidatem omnium predictorum et ad dulcorandum, et quia ex his resultat una forma quam simplicia non habebant. Sequitur perfecte coctus quia melius conservatur et sit melior fermentatio cum aliis rebus. Ultimo perfecte clarificatus et propter hoc removetur terrestreitas herbarum. Unde nota si volueris magis relaxare non tantum coquatur et si vis magis infrigidare ponantur magis frigida et summitates papaveris albi vel semen eius si velis ut dormiant. Si autem esset convenientia et particularium omnium ut quod esset iuvenis et in hyeme et haberet tertianam mixtam cum flegmate, tunc ponuntur radices ille que sequuntur ad incidendum. **Recipe:** radix brusci, sparagi, graminis, scolopendrie, capilli veneris. Et si esset disconvenientia particularium et si esset senex et in hyeme et in regione frigida addantur magis radices calide et incisive ut radix feniculi, petrosilini, apii, graminis, scolopendrie, capilli veneris, liquiritie, uvarum passarum munda. Si autem velis cito et interdum non poterit expectare vel est pauper fac istum sirupum. **Recipe:** sirupi endivie libram semis, sirupi acetosi, sirupi viola ana quartum i, misceantur. Et si haberet tussim vel esset lesus in partibus pectoralibus non ponas sirupum acetosum. Si haberet fluxum ventris non ponas sirupum violaceum et si haberet sitim ponas sirupus de psilio. Et si velis quod dormiat ponas sirupum de papavere et si esset quod non vellet capere sirupum dic ei: ad minus "vos fumetis de aqua clara pulchra quam faciam vobis fueri" et in ista ponentur virtutes istarum herbarum que ponuntur in sirupu fac sic. **Recipe:** aque endivie libram i, vini malorum granatorum zz iii, panis zuccari libram i, fiat sirupus clarificatus ad modum iulep et si haberet adhuc sitim loco vini malorum granatorum temperatorum vel dulcium.

De laxativis sciendum ista colatura in principio morbi sine digestionem datur propter duo. Primo ut deopilet venas meseraicas, quia est ibi magna repletio, quia si ante daretur digestivum humorum dissolverentur humores et occuparent maiorem locum quam prius et si plus occuparent seu opilarent eas meseraicas.

ודע כי כאשר נרצה ללחלח נניח אלה הזרעים מנוקים, וכאשר נרצה לטהר ולנקח נניחם בלחי מנוקים. אמנם נניח שנדליש לבנים ואדומים לחזק הכבד ולפעמים לא נניחם כי <יאדימו> מראה האישורוף יותר מן הראוי. אמנם פרח ויאוליש לרכך הטבע ולקרר ולחזק ולשלשל ופרח נינופאר לקרר ולחזק הלב והכבד ושאר האיברים הראשיים. אמנם יין רימונים להסיר הצמא ולחתוך ולנקוב, ולחם צוקרי יונח כדי למזג קרירות שאר הענינים הנזכרים, עוד בו תועלת אחרת והוא העריבות הנמשכת ממנו, עוד בו תועלת אחרת והוא כי בהתחבר הסוקרי עם שאר הענינים הפשוטים ימשך אליהם צורה אחרת מועילה בכונתנו לא תהיה האישורוף לבדו אם לא יתערב בו הסוקרי. אמנם התנינו בו ואמרנו מבושל בתכלית הטוב כי הבשול יקימנו זמן ארוך וישמרנו מן כל מהפסד ועיפוש גם מחובר עם זה בו תועלת אחרת והוא טוב ההמזגה וחזוקה בבישול, גם אמרנו מזוכך בתכלית הטוב כי בזכוכך יוסרו החלקים העפריים הנשארים בו מהעשבים. אמנם אם נכוין באישורוף רכוך הטבע אז אין ראוי שיבושל תכלית הבשול כי כל עוד שיבושל יותר יעצור הטבע או ישלשל יותר מעט ואם נכוין בו הקירור נחבר עם הדברים הנזכרים דברים אחרים קרים יותר כמו זרע פאפוייר והדומה לזה. ואם תקרה הקדחת האדומה בכחור ולא יסכימו, ר"ל שיהיה העת סתו והארץ קרה והדומה לזה, הנה בלי ספק האדומה הזאת אינה מזוקקת אך יתערב עמה חלק מה מהלכנה ולזה ראוי שיונחו באישורוף שלו אלו השרשים אשר נזכור לדקדק ולחתך והם אלה: שרש ברושי, אשפרגי, גראמיני, אישקולופנדריא, קפילי ויניריש. ואם הפרטים ינגדו יותר חזק כמו שיהיה בעל הקדחת הזאת זקן והעת סתו והאיילים קר נחבר עוד שרשים יותר חמים והם אלה: שרש פינול, ריגיליציאה, צמוקים מנוקים. ואם לא יוכל להתאחר עד שעשות האישורוף או יהיה עני ויצטרך ליותר קל עשה זה. רציפי שירופי אינדיויאה ליברם שימיש, שירופי ויאולאטי, שירופי אסיטושי מ"א רביע יעורב. ואם יסכול החולה שעול או היזק באיברי החזה אז אין ראוי שיעורב אישורוף אסיטוש עם שאר האישורופוש הנזכרים, וכן אם יסכול החולה שלשול לא יאות בה אישורוף ויאולטו, אך למעט הצמא תן במקומו אישורוף דישיללי. ואם תרצה לישן החולה ערב עם שאר האישורוף אישורוף דיפאפוייר. ואם יהיה החולה מעונג ולא ירצה לקחת אלה האישורופוש עם רבוי ההרכבות תאמר לו: "אהה אדוני, אחר שאינך רוצה ברבוי ההרכבות לפחות תקח אישורוף עשוי ממים מזוקקים עם צוקרי", וזה תארו: מי אינדיויאה ליטר, יין רימונים ד' אוקיות, לחם סוקרי ליטר, יעשה אישורוף. ראוי שתדע שזאת הרפואה המשלשלת אשר נזכיר נתנם בהתחלה החולי ולא נמתין בו הבשול לשתי סבות, האחת כדי לשמור הסתומים מן המשיראייקש כי בהיות הגוף מלא אם נבשל החמר טרם שנריקהו יותר חלקיו ויתרחבו וירפו ויבקש החמר לעצמו מקומו ויסתום המשיראייקש.

Secundo ut mane minoretur et natura reddatur potentior supra residuum mane: ideo sequitur talis colatur: ex florum violarum, boraginis et buglose ana zz semis, prunorum numero X, cassiafistula zz i, fiat colatura usque ad quartum i et semis.

EXPOSITIO viole recentium evacuant leniendo, sed sicce magis dissolvendo quia non habent de humiditate; boragines ponuntur quia leniuntur et mundificantur; pruna quia leniunt. Cassiafistula leniendo purgat coleram. Et nota quod si velles dictam colaturam acuire pone electuarii de succo rosarum z ii inde de facto et frequenter facio.

Verum est tunc quod si esset constipatus, sic quod non assellasset duobus diebus non deberit dari medicina nisi precedente clistere ut per ipsum evacueretur stomachus et intestina. Laxativum vero quod sequitur est magis forte, et ideo mane debet esse primo digesta. **Recipe:** florum boraginis vel viole buglose ana zz i, prunorum numero X, cortices mirabolanorum citrinorum zz i, fricentur et colentur et colature addatur cassiafistula munda zz i, electuarii de succo rosarum zz semis, fiat colatura ad quartum i et semis.

EXPOSITIO predictae colature, boragines ponuntur quia mundificant et laxant. Cortices mirabolanorum citrinorum quia evacuant coleram et dico bene fricentur, ut melius virtus eorum intret colaturam quia est res sicca. Electuarium de succo rosarum quia evacuat coleram principaliter dico ultimo ad quartum i et semis; et intellige plus si mane requirit vel minus si mane requirit; de aliis expone sicut in precedenti colatura. Nota si non vis ponere electuarium de succo rosarum eo quod est equaliter violenta medicina que loco eius ponitur reubarbari z i spicenardi z semis, quia reubarbarum evacuat coleram et spicenardi est eius represivum. Nota quod ista colatura solum evacuat coleram, sed si alia esset disconvenientia particularium que particularis iuvenis esset et in hyeme et pateretur tertianam, tunc esset ibi aliqua flegmatis portio. Ideo possunt poni loco mirabolanorum agarici z iii vel turbit cum corticibus mirabolanorum citrinorum quia evacuant coleram et cum hoc flegma plus. Et si esset homo pauper qui non posset expendere vel capere medicinam, tunc da ei istud electuarium valde bonum, quod sequitur. **Recipe:** dyacartami zz semis coniter quinque vel sex vicibus evacuat. Et si patiens sit debilis da ei z iii vel duas ad plus de dicto electuario. Si vero vellet colaturam magis debilem delicatam que cito esset facta da ei quod sequitur. **Recipe:** sirupi viole quartum i et semis, electuarii de succo rosarum z semis. Et si velis curare flegma pro parte. **Recipe:** medietatem electuarii de succo rosarum et adde medietatem benedictae.

הסיבה השנית כדי למעט החמר המחליא וישאר הטבע יכול על הנשאר, זה תאר הרפואה המשלשלת רציפי: ויאולרום איש בוראגיניש אנא אונסיאם שימיש, פרונורום דמיסינירו עשרה במספר יעשה בשול ויותך קשייא פישטולא מונדי אונסיאם אונם אית שימיש אי פיאט קולטורא אושקי אשקרטום אונום אי שימיש.

הביאור ראוי שתתעורר ותדע באמרנו ויאוליש כי הויאוליש הלחות ישלשלו ברכוף והיבשות בהתוכה, ופרח בוראגיניש כי הוא מרכז ומטהר ומזכך וראוי שתדע אם תרצה לתת לו משלשל יותר חזק תוכל לחדד הסנון הנזכר עם ב' דר' מרקחת מיץ ורדים. אמנם ראוי שתזהר שאם יהיה הטבע עצור עד שכבר עמד נעצר ב' ימים או ג', לא תתן לו רפואה משלשלת כשום פנים אם לא יקדים תחלה החקן והוא ירכך הפרש היבש מהמעיים כי אם ישאר הפרש במעים יעיק אל הפעולה מעשות פעולה. אמנם המשלשל אשר נזכר אין ראוי לתת לו אם לא יקדים תחילה אישורוף מבשל. זה תאר הרפואה המשלשלת אשר אין ראוי לתתה. רציפי: פלורום בוראגיניש אית בוגלושא ויאולרום אנא אונסיאם אונם, פרונורום דיציים, קורטיציש מירובולאנורום סיטרינינורום אונסיאם אונם, יחוברו ויסוננו ובסנון יתוסף קשייא פישטולא, מרקחת מיץ ורדים אונסיאם שימיש, פיאט קולטורא אושקי אקרטום אונום אית שימיש, ר'ל יעשה סנון עד רבעי וחצי.

הביאור יושם פרח בוראגיני בזה המשלשל כי הוא מחזק ומטהר ומשלשל. וקליפת מירובולאנש <כי> הם מריקים האדומה עוד אמר יחוברו כדי שיצא מהם כחם ועצמותם מפני יבשם ומרקחת מיץ ורדים להיות מריק האדומה גם כן מ'א חצי אוקי' כי זה השיעוט מספיק ואם לא יספיק יתוסף שיערבו כפי הסכמת הפרטים. אמנם ראוי שתתעורר שאם תרצה להריקו עם מרקחת מיץ ורדים הרשות בידך ואם לא תרצה להריקו עם זה המרקחת להיותו משלשל חד תוכל להניח במקומו ריוברברי דר' אישפיק נרדי חצי פשוט וזה כי הריוברברי מנקה האדומה והאישפיק הוא מתקן הריוברברי. וראוי שתדע כי זאת הרפואה המשלשלת תהיה נאותה אם האדומה פשוטה, אך אם יתערב עמה חלק מהלבנה או אם יהיה העת סתו. ראוי שתניח מקום המירובולניש אגריק או טורביט דרמ' וחצי או ב' דרמ'. ואם יהיה עני או לא יוכל להמתין, תן לו חצי אוקי' דיאה קרטמו כי זה ישלשל על הרוב ו' פעמים. ואם יהיה חלוש המזג תן לו ממנו ג' דרמ' לבד או ב' לפחות ואם תרצה לתת סנון אל המעונגים עשה כן: קח אישורוף ויאולט רביע ליט' וחצי, וערב בו ג' אוק' או ד' מרקחת מיץ ורדים.

Vel si velles magis debilem loco electuarii de succo rosarum pone reubarbarum et spica nardi ut supra dictum est. Notandum tamen quod quando medicina datur in colatura debet sumi in aurora quod est medicina rara electuario non multum laborat natura ad dissolvendum. Sed si datur in electuario in matutinis quod magis est solida substantia et post perfecte dormiat.

Sed in pulverem datur in principio noctis et in introitu lecti quia est in solida substantia.

CAP II: DE FEBRE FLEGMATICA

Nota quod sicut dicebatur in febre colerica, similiter febre flegmatica potest diversificari ex partibus quinque. Primo ex parte mane, quia vel putrefit flegma puram et datur flegma naturale vel mixtum et hoc tripliciter, quia vel cum colera et tunc datur salsum, et cum melancolia et tunc datur flegma acetosum vel ponticum vel cum sanguine et tunc datur flegma dulce, licet est flegma sit de se aqualiter dulce. Secundo ex parte contradictionum mane quia vel grossum vel subtile. Tertio diversificatur ex parte temporis vel regionis et sicut dicebatur de eo, ita dicatur de omnibus aliis. Si autem flegma puram in hyeme et in homine sene sit et alia particularia comunicant, fiat sirupus qui sequitur. **Recipe:** corticis feniculi, petrosilini, radice graminis, ana manipulum i, menthe sicce, ysopi, scolopendrie, capilli veneris, endivie, scariole ana manipulum i, anisi maratri, quatuor semina frigidorum munda zz semis, florum violarum boraginis et buglose ana zz i, aceti albi zz iii, spicenardi, squinanti ana z ii, liquiritie munde, uvarum passarum munda ana zz ii, <auriles> i, mellis rosarum, panis zucari ana libram i, temperentur radices in aceto per noctem et fiat sirupus perfecte coctus et clarificatus ad libram i.

EXPOSITIO, sirupi corticis istarum radicum ponuntur ad incidendum et ad deopilandum. Menthe sicce, scolopendrie, capilli veneris ad incidendum et confortandum stomachum; endivie et scariole ponuntur contra discrasiam et ad corrigendum caliditatem radice. Anisi maratri ad confortandum et reprimendum et expellendum ventositatem. Semina frigida ponuntur ad alterandum et reprimendum caliditatem et siccitatem predictarum. Spica, squinanti ponuntur ad confortandum epar et pectoralia et ad reprimendum siccitatem. Acetum album ponitur ad penetrandum, quia magis penetrat quam vinum malorum granatorum, et dico temperentur radices in aceto, ut earum caliditas reprimatur et remaneat incisio radice de aliis dictum est superius.

וראוי שתדע שהמשלשלים אם ילקיח בסנון עת לקיחתם הוא בעלות השחר ואם יהיו המשלשלים במרקחת עת לקיחתם הוא בשליש הלילה האחרונה להיות חמר המרקחות יותר מעט קשה. ואם יהיו המשלשלים עם פילוליש יהיה עת לקיחתם בעת השכיבה או בחצות הלילה כי להיות עצמותם יותר קשה. יהיה הטבע טרוד בעכולם יותר.

הפרק ב" עתה נדבר מהליחה הלבנה ובמבשליה

ראוי שתדע כמו שהאדומה יתחלפו קדחותיה לפי התחלפות טבעה והתערבה כן הענין בעצמו בקדחת הליחה הלבנה והיא הליחה הטבעית ר'ל שהיא ראשונה תתחלף מצד טבע הליחה וזה שהלבנה אם שתתעפש לבדה בלי ערוב ליחה אחרת או אם שתעפש מעורבת בליחה אחרת וזה על ג" פנים והיא אם תתערב עם ליחה אדומה שרופה ותהיה לבנה מלוחה או אם מרה שחורה ותהיה מלוחה או אם מרה שחורה ותהיה לבנה חמוצה או עפיצה או עם דם ותהיה ליחה מתוקה ואף על פי שהטבעית גם כן מתוקה מעט שנית יתחלפו קדחותיה מצד התחלפות תאריה ר'ל לעביה ודקות. שלישית גם כן הנה תתחלף לפי התחלף הזמנים והאיקלים כמו שבארנו זה בקדחות האדומה אם כן אם תהיה הליחה המעופשת ליחה לבנה פשוטה והעת סתו ובעלה זקן וכל שאר הפרטים מסכימים תעשה זה האישורף וזה תארו. רציפי: קורטיציש רדאציש פיניקולי, פיריטרו, רדיצי גראמיניש אנא' מניפולום אונאם מינטא שיצי, אישופי, אישקולופנדריא, קאפילי ויניריש, אינדיויא, אישקריולי אנא מניפולום אונאם, אנישי מרטרי קאטור שימינום פרגידורום אנא אונציאם שימיש, אישפיצי נרדי, אישקינגט אנא דרמ' דואוש ליקוריצי מונדי, אובארום פשארום מונדאטורום, אבריליש אנא אונציאם אונם, פלורוס ויאולרום, בוראגיניש איש בוגלושי אנא' אוציאם שימיש, אסיטי אלבי אונציאם טריש, מיליש רושאטי, פאניש סוקארי אנא וליברם שימיש. יומזגו השרשים לילה אחת בחומץ ועשה אישורוף מזוכך ליטרא אחת.

ביאור האישורוף אמנם הונחו השרשים באישורוף כדי לחתך הליחה ולחזק האצטומכה ואישקריולא ואינדיוא למעט ולמזג חום השרשים והאניס והשומר לדחות הרוח ולחזק האצטומכה והאשפיק נרדי ואשקינגט לחזק הכבד וליקוריציא מנוקה וצמוקים הונחו לחזק הכבד ולנקות האברים הרוחיים והרוחניים ולמזג והחומץ הלבן הונח בעבור נקיבתו כי הוא יותר נוקב מן יין הרמונים. אמנם אמרתי לשרות השרשים בחומץ לילה כדי למזגם ושאר הדברים אשר זכרתי כבר קדם ביאורם.

Notandum tunc quod in qualibus febribus oportet facere tria in suo sirupo. Primo manem digerere et grossum subtiliare et subtilem ingrossare et viscosam mediocriter incidere. Secundo vias aperire seu deopilare. Tertio discrasiam alterare. Quarto membrum confortare, ideo in sirupo contra manem flegmaticam poni debent incisiva et deopilativa et stomachi confortativa, eo quod flegma in stomacho peccat. Verum est tamen quod semper debent confortari epar, eo quia est fons omnium humorum et omnia ista ponuntur in isto sirupo. Intelligendum tamen quod si vellet multum incidere potest poni solum mellis libram i, et non mel rosarum nec zuccari. Sed ratione abominationis ponuntur ista. Non tunc quod si mane non esset ita grossa vel non convenirent particularia loco istarum radicum. Possunt poni alia, non tamen calida, sicut radix brusci, sparagi, graminis. Si autem velles citius facere accipe sirupos quos in apotheca invenies. **Recipe:** oxizacare composite libram i, intellige si materia non sit nimis grossa vel disconvenient aliqua particularium vel aliter. **Recipe:** oxizacara composita, oximellis diuretici ana libram semis misceantur hec et intellige si velis magis incidere. Si autem esset flegma mixtum cum colera fac talem sirupum. **Recipe:** Oxizacare composite, sirupi endivie ana libram semis misceantur.

In principio morbi sine digestionem pro minorando materiam. **Recipe:** florum violarum, boraginis et buglose ana zz semis, prunorum x numero, turbith z iiii, zinziber albi z i, fiat decoctio in qua dissolvatur cassiefistule mundate zz i, et semis et fiat potus ad quartum i.

EXPOSITIO predictae colaturae turbith ponitur, quia evacuat flegma; zinziber quia est repressivum, turbith et eius operationem confortat in actione, quia turbith evacuat flegma subtile, autem zinziber flegma grossum, de aliis dicas ut prius. Post digestionem mane datur talis medicina laxativa.

וראוי שתדע בכל קדחת ראוי שתעיין ג' ענינים או ד'. ראשונה לבשל החומר ר"ל לדקק העב ולעבות הדק. שנית להרחיב המעברים ולפתוח הסתומים. שלישית לשנות רוע המזג. רביעית לחזק האבר העלול ולזה אנחנו כאשר הכתבנו משקה מבעלי הליחה הלבנה הנחנו בו עניינים חותכים ופותחים ומשנה המזג הרע ומחזק האצטומכה כי הליחה הלבנה תגבר בו יותר ולפי האמת ראוי גם כן בכל מבשל להיות עינינו פקוחות בחזק הכבד כי הוא מקור הדם ואנחנו כוננו אל זה גם כן בהרכבת האישורוף. וראוי שתתעורר ותדע כי אנחנו הנחנו בהרכבותינו דבש ורדים ולחם צוקרי בהיה יותר מועיל לנקות ולטהר שנגיח ליטר" אחת דבש. אמנם עשינו זה כדי שיהיה יותר ערב. עוד ראוי שתתעורר ותדע שאם לא תהיה הליחה כל כך עבה או לא יסכימו שאר הפרטים תסור השרשים הנזכרים. ותשים במקומם שרשים אחרים יותר מזוגים כמו שרש ברושי, אשפרג, גראמיניש. ואם לא יוכל להתאחר כל כך עשה זה המשקה הנמצא מורכב בבית העטרים אם הליחה לא תהיה עבה מאוד או אלו לא יסכימו כל הפרטים והיא זה: אוקשי זקרא קומפושטיא' ר"ל סנגבין מורכב, ליטרא' ואם תהיה הליחה עבה עשה זה. רציפי: אוקשימילי דוריטיצי, אוקשי זקרא קומפושטרו אנא ליברם שימיש, ואם תתערב הלבנה עם האדומה עשה זה. רציפי: שירופי אינדיויא, אוקשי זקרא קומפוסטיי אנא ליברם שימיש יעורב. אמנם הנחנו האוקשי זקרא לחתך ולפתוח ולנגד הקדחת. אמנם האוקשימיל הונח כדי לחתך ולדקדק לבד ואם יהיה העלול בלי קדחת ותהיה כונתך חזקה לדקק ולפתוח תבשלהו עם האוקשימיל דוריטיצי לבדו ואם יהיה העלול מעונג עשה לו זה המשקה. רציפי: אקי אישקולופינדריאה קרטום טריש, אקי בורגיניש ויל בוגלושא קרטום אונם, אסיטו אלבי אונסיאם טריש מיליש רוסאטי, פאניש זוקרי אנא ליברם שימיש, פיאט שירופוש אליברם אונאם ויל קאשי, ר"ל סביב זה.

במריקי הליחה הלבנה ותחלה מההרקות הבטוחות אשר נתן אותם בלתי מבשל קודם רפואה ממעטת החמר. רציפי: פלורום בוראגיניש איש בוגלושא אנא אונשיאם שימיש, פרונורום דיסים טורביט דר' דואוש, גינגיברי דר' אונם פיאט דיקוסיאו אין קא דישולואטור קשיא פישטולא מונדי אוסיאם אונם אי שימיש, פיאט קולאטורא אושקי אש קרטום אונם אי שימיש.

הביאור אמנם הנחתי ההרקה הנזכרת התורביט להיותו מריק הלבנה בפרט והגינגיבר להיות ממחר פועל התורביט ומחזק ומסיר רעתו. אמנם שאר הדברים הנזכרים כבר קדם ביאורם ואחר הבשול עשה זאת ההריקה.

Recipe: florum violarum, boraginis et buglose ana zz i, agarici electi zz semis, zinziber albi z i, mirabolanorum kebulorum zz semis, fricentur et colentur et colature addatur cassiefistule mundate zz i, turbith z i, zinziber z i, fiat colatura vel loco turbith potest poni benedicta z ii vel benedicta et electuarii de succo rosarum ana z i et semis et si velles magis evacuare de colera vel aliter et citius.

Recipe: sirupi acetosi quartum semis, sirupi violacei quartum i, benedicta zz semis vel turbith z i et semis zinziber albi z semis.

CAP III: DE FEBRE MELANCOLICA

De febre melancolica. Notandum est circa istas febres quod febres melancolice multum diversificantur inter alias ex parte mane, vel quia sit in mane melancolica naturali putrefacta, vel sit in aliis humoribus adustis. Nam de quolibet alio humore potest fieri melancolia naturalis per adustionem. Si igitur de melancolia naturali putrefacta, tunc si alia particularia comunicant, sic quod complexio et melancolia et tempus autumnii, et sic tunc mane est multum grossa et indiget fortibus incisivis et deopilativis. Tertio sciendum quod in hac febre opus quinque considerare vel facere. Primo manem subtiliare et incidere sum sit multum grossa. Secundo deopilare et aperire. Tertio splenem confortare, quia multum in hac febre debilitatur. Quarto ratione febris opus infrigidare. Quinto sanguinem mundificare, eo quod inficitur ratione talis melancolie que est fex sanguinis, ideo opus in sirupis ponere medicinas facientes ista. In hac autem febre mane sic digeratur. **Recipe:** radicis corticis feniculi, petrosilini, radicis brusci, sparagi ana manipulum i, radicis apii, radicis rafani ana manipulum semis, mediane corticis thamarisci, fraxini et geneste ana zz i, scolopendrie manipulum i, camedreos, camepiteos, capilli veneris recentis ceterach politrici, endivie, scarioli ana manipulum i, anisi maratri, iiii seminum frigidorum mundatorum, seminum portulace ana zz i, aceti albi zz iii, mellis rosarum, panis zuccari ana libram semis temperentur radices et cortices in aceto fortissimo per noctem et fiat sirupus perfecte coctus et clarificatus ad quartum v.

רציפי: פלורום ויאולרום, בורגיניש, פלורום בוגלושי אנא אונסיאם אונם, אגאריצי איליטי אונסיאם שימיש, גינגיבריש דרמ' אונם, קורטיציש מיראבולאנורום קיבולורום אונציאם אונם, פרישינטור אי קולאנטור אית אשדאטור קשיא פישטולא מונדי אונסיאם אונם, טורביט דר' אונם גינגיבריש דר' שימיש פיאט קולאטורא אי אפשר לך שתניח במקומו בינידיקטי דר' או אם יהיה שם עירוב אדומה תניח במקום הטורביט בינידיקטא. מרקחת מיץ ורדים מא' דר' וחצי ואם לא יוכל החולה להתאחר כל כך עשה זה. רציפי: שירופוש אסיטושו קרטום שימיש שירופי ויאולטי קרטום אונם בינידיקטי אונסיאם שימיש מישיאנטור או טורביט דר' וחצי גינגיבריש חצי דר' יאובק היטב ויעורב.

פרק ג' מהליחה השחורה ומבשליה

ראוי שתתעורר ותדע שהקדחות השחורות בין שאר הקדחות מתחלפות מאד מצד טבע החמר, וזה כי הקדחת שחורה אם שתהיה מעפוש המרה השחורה הטבעית או משריפת שאר הליחות כי מכל הליחות תהיה שחורה בלתי טבעית בדרך השריפה והאפירות. ואם תהיה קדחת מעפוש השחורה הטבעית ויסכימו שאר הפרטים ר'ל שיהיה מזג החולה שחורי והעת החורף והדומה לזה הוא החמר לגסותו ועביו יצטרך למדקקים חזקים ולפתחים הסתומים. הערה עוד ראוי שתדע כי בזאת הקדחת ראוי שתתבונן [שלשה] <חמישה> עניינים: ראשונה לחתך החמר ולדקקו להיותו עב וגם. שנית להסיר הסתומים ולפתוח. שלישית ראוי שתחזק הטחול כפי יכולתך כי היא תחלש מפני זאת העלה כי בה משכן השחורה. רביעית יצטרך לקרר ולהסיר חום הקדחת המקרי. חמשיית יצטרך לטהר ולנקות הדם כי הוא יתבלבל ברבוי השחורה להיותה שמרי הדם. ולזה יביא ההכרח שנכוין ברפואתנו אל אלו הדברים הנזכרים, מבשלי השחורה. רציפי: קורטיציש ראדיציש פיניקולי, פיריטרו, ראדיציש ברוצי, אשפרגי אנא מניפולום אונם, ראדיציש אפי, ראדיציש ראפני אנא מניפולום שימיש, מידיאנט קורטיציש טמריצי, פראקשי, גינישטי אנא אונציאם אונם, אשקולופינדריא מניפולום דואוש, קמדריאוש, קמפיטיאוש, קפיליש וינריש רישיניטש, פולטריכי, אינדיויאה, אשקריולי אנא מניפולום אונם אנישי מרטרי, קאטואור שימינום פריגידורם מונדטורום, שימיניש פורטולאצי אנא אונציאם אונם ליקוריציאה, ראשי אובארום פאשרום מונדאטורום אנא אונציאם אונם, פלורום בוראגיניש איש בוגלושי אנא אונסיאם אונם. אסיטי אלבי אונסיאש טריש, מיליש רוסאטי, פאניש צוקרי אנא ליברם שימיש יושרו השרשים לילה אחת בחומץ חזק ויעשה אישורוף מזוקק ומבושל היטב ויגיע לחמש רביעים.

EXPOSITIO sirupi cortices feniculi, petrosilini sunt multum aperitive generaliter in quolibet membro et multum calide. Radices brusci et sparagi, licet non tantum aperiunt nec incidant, tunc sunt magis temperate et appropriate specialiter ad splenem. Radices apii, rafani sunt multum appropriate spleni, licet ponuntur in parva quantitate ne faciant abominationem. Mediane corticis fraxini et thamarisci et geneste sunt multum appropriata contra splenis vitium in tantum quod splenicis precipitur comedere in scutellis istorum lignorum, scolopendrie, camadros, camepitheos, capilli veneris, ceterach, politricon, omnes iste herbe ponuntur quia sunt appropriate spleni quia incidunt et dividunt et aperiunt. Endivie, scariole sunt contra febre et ad confortandum epar quia patitur cum in ipso humores generantur et ad temperandum caliditatem. Radices maratri et anisi ponuntur ad curandum et dissolvendum ventositatem, iiii seminum frigidorum ponuntur ad infrigidandum, seminum portulace est contra epar magis quam alia seminum frigida minora. Liquiritia, radices rafani possunt poni ad temperandum siccitatem. Corticis uve passe ad incidendum eradicandum, mollificandum et laxandum. Flores boraginis et buglose ad mundificandum sanguinem et non ponuntur flores violes quia magis sunt contra coleram, tunc sit ponuntur non est vis. Acetum album ponitur ad multum incidendum, eo quia talis mane est multum grossa. Mel rosatum ad incidendum et abstergendum. Sed medietas zucari propter abominationem mellis. Unde si esset fortis febre vel abominatio tantum debet fieri de zuccaro. Sed si volumus multum aperire et non sit febre ita fortis tota quantitas potest poni cum melle rosarum nisi esset abominatio et dico bene quod temperentur radices et cortices propter duo. Primo ut infrigidentur. Secundo ut magis incidant. De aliis patet in precedentibus. De quantitate autem sirupi est sciendum quod coniter tantum debet fieri de sirupo quantum ponitur de zuccaro vel de melle vel de ambobus simul nisi esset magna quantitas herbarum vel radicum, quia tunc opus plus facere de sirupo, ut in predicta recepta alia de sirupo sunt quartum v, sic sit coniter. Si autem febre manifesta fuerit de mixtione aliorum humorum, hoc fit tripliciter quia vel de colera vel de sanguine vel de flegmate vel de colera adusta. Si de colera adusta tunc mane non est grossa ratione adustionis, ideo non opus ponere tot incisiva quapropter non opus ponere radice feniculi, petrosilini, radicem apii, nec rafani, cum ibi non sit tamem peccatum in splene, sed in epate magis, eo quod mane fuit multum calida, sed potest poni radix brusci, sparagi, graminis que sunt temperate magis. Vel si vis cortice radice thamarisci, fraxini et geneste nec tunc opus ponere acetum cum non indigeamus tanta apertione sed vino malorum granatorum,

הביאור דע כי קליפת שרש פינול אמנם הוּשמו במשקה הנזכר להיותם פותחים וחמים. ושורש ברושי ואשפרגי אף על פי שאינם כל כך חמים ולא פותחים הנה הם מזוגים ומועילים בפרט לטחול. ושרש אפי ושרש רַפּאני הנחתים להיותם מועילים מאד לטחול, אך כמותם מעט כדי שלא יהיה המשקה נמאס הטעם. טמאריץ פרקשיני גינישטי להיותם מועילים מאד לטחול עד שכבר יועיל לבעלי הטחול האכילה והשתייה בכלים העשויים מאלו העצים ואישקולופינדרני גם כן סגולתה לחתוך ולנקוב. וקמידראוש וקמיפיטיאוש וקפילי ויניריש אלה גם כן מועילים לטחול להיותם נוקבים ופותחים. ואינדיויאה ואשקריאולה הם מנגדים לקדחת. ויעילו לחזק הכבד כי הוא גם כן עלול מפני כי בו יולדו הליחות ויעילו גם כן למזג חום השרשים. ואניס ומראטרי הנחתים לדחות הרוחות. הזרעים הקרים לנגד הקדחת ולמזג חום השרשים. זרע בורדולאגיש מועיל בייחוד לכבד יותר משאר הזרעים הגדולים והקטנים. ליקוריציאה מנוקה תועיל למזג יובש השרשים וצימוקים לזכך הדם ולחזק הכבד ולשלשל. ופרח בוראגיניש ובופלושי לזכך הדם ולנקותו. אמנם לא הנחתי פרח ויאוליש כי היא סגולתה ביחוד נגד האדומה אך אם תניח לא תזיק. והחומץ הלבן לדקק ולחתך ולפתוח כי החומר עב מאד. והדבש לטהר ולנקות. ולחם סוקרי כדי שיהיה משקה ערב. ואם תהיה הקדחת חזקה והחולה מעונג תעשה [כלון] לחם סוכרי ואם תהיה כונתינו לטהר ולפתוח ולא תהיה שם קדחת חזקה הרשות בידיך לעשותו כלו מדבש ורדים אם החולה לא יתעבהו. אמנם שריית השרשים כונתינו למזגם ולחסר חומם ולהקנות כח מדקק ופותח. וראוי לך שתדע כי כמות האישורוף ראוי שתהיה כשיעור הסוקרי או הדבש לכד. אמנם אם יהיה שם כמות רב מעשבים או משרשים כמו שהוא בזה האישורוף אפשר לך שתעדיף כמות האישורוף על הדבש או על הסוקרי ולזה לא הקפדנו בזה האישורוף אם היה כמותו חמש רביעיים. ואם הליחה השחורה תתהווה משריפת שאר הליחות הנה זה יהיה אם מאדומה או מלכנה או מדם. ואם תהיה מאדומה שרופה הנה היא איננה עבה כי החמר אשר ממנו דק ואף על פי שכבר נתעפשה מפני השריפה ולזה לא יצטרך כל כך פותחים ומדקקים. ויהיה מן הנכון להסיר מן המשקה השרשים היותר חמים והם שרש גושבירט ואפי ופניקולי וראפאני כי מפני חטא הטחול שם פחות. אך שורש ברושי אשפרגי גרימיניש יועילו להיותם מזוגים. גם קליפת תמריץ ופראקשיני וגינישיטא לא יועילו, גם לא יצטרך שם חומץ אך יספיק יין רמונים

quod est contra manem calidam et addantur herbe propter epar: epatica, endivia, scariola, quia ibi est peccati in epate. Si vero sit de adustione flegmatis, tunc possunt poni omnia ista incisiva quia mane est grossa et addantur alia confortativa stomachi ut ysofus mentha. Si vero sit de adustione sanguinis, tunc primo fiat flebotomia, convenientia particularium est postea fiat sirupus, sicut in mane calida et addatur multum de floribus mundificantibus sanguinem, sicut violarum boraginis, unde in mane colerica vel sanguinem bonum est ponere flores violes licet non competant in melancolia naturali. Si facilius vis facere et melancolia sit naturalis, et particularia convenient fac talem sirupum **Recipe:** oxizacare composite, oximelis diuretici ana libram semis misceantur.

EXPOSITIO, oxizacara composita ad incidendum ratione febre ponitur sed oximel solum ad incidendum. Si esset sine febre et vellet multum incidere, posset tunc ponere de oximelle diuretico, sed si esset de mane colerica loco oximellis diuretici posset poni sirupus endivie et si velles magis delicate fac istum sirupum qui sequitur. **Recipe:** aque scolopendrie quartum ii, aque boraginis quartum i aceti albi zz iii, melle rosarum, panis zuccari ana libram semis, fiat sirupus ad libram i.

In principio morbi sine digestionem potest dari talis colatura minorativa mane. **Recipe:** florum boraginis recentis, buglose ana zz i, sene, epithimi, polipodii, quercini ana zz semis, anisi zz i, fiat decoctio in qua dissolvantur cassiefistula mundate zz i et semis, fiat colatura usque ad quartum i et semis, ministretur in aurora. Post digestionem mane detur talis colatura si sit de melancolia naturali. **Recipe:** florum boraginis et buglose ana zz i, sene, epithimi, polipodii, quercini ana zz semis, anisi zz i, cortices mirabolanorum indorum zz semis i, lapidis lazuli, novies abluti z i vel pondos i, fiat colatura usque ad quartum i et semis.

EXPOSITIO colature. In prima colatura ponitur sene quia evacuat melancoliam a tota proprietate et est contra omne vicium splenis. Epithimi et polipodii evacuant humores grossos, anisum ponitur ad dissolvendum ventositatem. De aliis visum est in aliis receptis, in facienda colatura ponuntur cortices mirabolanorum indorum quia evacuant melancolia. Lapis lazuli ponitur pro eodem et debet abluere ad removendum malitiam et abominationem. Si autem esset de colera adusta loco mirabolanorum indorum posses ponere citrinos quia evacuant melancoliam colericam.

כי הוא מנגד אל החמר האדומה נתחבר שם עשבים מתקנים רוע מזג הכבד והם אלה: אינדיויאה, אשקריולא, איפטיקא, להיות הכבד עלול בזה החולי. ואם תהיה משריפת הלבנה תתן האישורוף הנזכר ולא תסיר ממנו מהדקקים ומהפוחחים כי החומר עב. אך ראוי שיחבר עמו דברים מחזקים האצטומכה כמו אישוף ומינטא. ואם תהיה משריפת הדם תחלה יעשה ההקזה אם יסכימו שאר הפרטים. אחר כך תעשה האישורוף באופן ההוא בעצמו אשר זכרנוהו בקדחת שריפת האדומה אלא שתחבר עמו כמות רב הפרחים המזככים הדם ומנקים אותו כמו פרח ויאוליש. ואם לא ירצה החולה להתאחר כל כך ותהיה השחורה המתעפשת טבעית ושאר הפרטים מסכימים עשה זה האישורוף. רציפפי: קח אוקשי זקרא מורכבת, אוקשימל דוריטיצי מ"א חצי ליט" יעורב.

<הביאור> האוקשי זקרא יועיל מפני הקדחת והאוקשימל מפתח ומדקק. ואם יהיה החולה בלי קדחת ותהיה כונתך חזקה לפתוח ולדקק תבשלהו עם האוקשימל לבדו ואם תהיה משריפת האדומה [תכח] <תקח> במקום האוקשימל דוריטיקי אישורף דאינויאה ואם יהיה החולה מעונג עשה זה. רציפפי: אקי שקולופינדריהא קרטוש טריש, אקי בוראגיניש ויל בוגלושי קרטום אונם, אסיטי אלבי אונסיאש קאטואור, מיליש רואשטי, זוקרי אנה ליברם שימיש פיאט שירופוש ליבראם אונם. משלשלי הליחה השחורה בתחילה טרם יבושל החמר. רציפפי: פולורום בוראגיניש ריציניטיש, בוגלושי אנא אונסיום אונם, פולורום שיני, אפיטימי, פוליפודי, קורציני אנה אונסיאם שימיש, אניש אונסיאם אונם פיאט דיקוקצאו אין קא דישולאטור קשיא פישטולא מונדא אונסיאם אונם אית שימיש, פיאט קולאטורה איש דאטור אין אבריה, ר"ל יעשה הרקה וילקח בשחר.

הביאור עלי שיני מריקים השחורה בסגולה ומועלים מאד לכל חליי הטחול. ואפיטימי ופוליפודי יריקו הליחות הגסות והעבות ואחר בשול החומר תתן לו זאת ההרקה אם המרה השחורה היא טבעית. רציפפי: פלורם בוראגיניש איש בוגלושא אנא אונסיאם אונם, שיני, אפיטימי, פוליפודי, קארשיני אנא אונסיאום שימיש, אנישי אונסיאם אונם, קורטיציש מירובולאנורום אינדורום אונסיאם אונם, פיאט דיקוציאו אין קא דשולאטור קשייא פישטולא מונדי אונציאם אונם לאפיש לזולי נוביש אבלוטי, ר"ל ט" פעמים רחוק, פיאט קולאטורה אוקשי קרטום אונם אי שימיש.

הביאור אמנם הונחו קליפת מירובולאניש אינדיקש להיותם מריקים השחורה, אבן לזולי להיותו מריק השחורה. אמנם התניתי בו הרחיצה ט" פעמים להסיר רעתו מאיסותו. ואם תהיה מרה השחורה משריפת האדומה במקום מירובולאניש אינדיקש, מירובולאניש סיטריניש כי הם מריקים האדומה.

Et si de flegmate adusto possent poni kebulorum. Si autem velis remove la pidem lazuli, eo quia est facta adustio melancolica, loco eius possunt poni agaricus vel turbith. Nota quod in principio quartanarum non debet poni forte digestivum quia esset timendum quod subtile resolverentur et remaneret quod est terrestre. Sed primo debet digeri debiliter non solum incidatur et postea aliquialiter evacuat.

CAP IIII: DE FEBRE ETHICA

Nota quod febris ethica vel est sola vel en commixta cum mane. Si sola tunc non indigemus digestivis nec evacuativis, quia non peccat mane, nam ethicam est mala complexio sine mane. Sed tunc indigemus tribus principaliter scilicet alterativis infrigidativis et humectativis. Secundo indigemus confortantibus virtutem, eo quia sepius sunt debiles et resoluti et etiam debilitati. Tertio resumptivis: eo quia membra corporis sunt consumpta, ista autem possunt fieri vel per dietam vel per medicinam. Si autem omnia per dietam: dico quod inter omnia valet plus lac mulieris, postea asine, postea capre specialiter si erat ptisi, eo quod lac abstergit et consolidat. Et similiter cum hec predicta nutriunt et infrigidant temperate, ibi vero non indigemus nimia infrigidatione ne sepius magis debilitentur, vale etiam ordeaceum et similia, licet non tamen nutriant cibus quod [est] multum nutritivus est in hoc casu, et est gallina et specialiter alba et coquatur cum ordeo donec veniat ad consumptionem et possunt poni in ventre eius semina frigida et postea terantur pulpe albe gallina et terantur cum isto brodio et fiat colaticium et est multum resumptivum et non multum calefacit, vel aqua carnis inter cetera nutrit et recitat Galenum 7 *De ingenio* quod medicina postest fieri per electuarium vel per unguentum vel per sirupum, in sirupo non debent poni digestiva ut dictum est: nec multum abstersiva sed alterativa, et fiat talis sirupus. **Recipe:** quatuor seminum frigidorum maiorum et minorum, seminum citoniorum, seminum malve, seminum bombacis mundis ana i, dragaganti, gummi arabici infusi in aqua dulce tepida seu calida ana z ii, liquiritie mundi, uvarum passarum munda, pinearum munde, amigdarum dulcium excorticatarum ana zz i et quartum i, panis zuccari libram i et semis fiat sirupus ad libram ii.

ואם תהיה משריפה הלבנה תשיממירובולאניש קיבוליש. ואם תהיה משריפת אדומיית תוכל להסיר אבן לזולי ולהניח במקומו ריוברברי או מרקחת מיץ ורדים ואם תהיה משריפת הלבנה תוכל להניח במקומו טורביד או אגריק. הערה וראוי שתדע כי בתחילת הרבעית אין ראוי לתת מבשל חזק, אולי נתיך הדק וישאר העב הארצי לכן ראוי לבשל במבשלים קלים מדקדקים בלי התכה.

פרק רביעי בקדחת דקה

ראוי שתדע כי קדחת דקה אם שתהיה פשוטה או מורכבת עם קדחת עפושיית. ואם תהיה פשוטה לא נצטרך לרפואתה במבשלים ולא אל מריקים כי אין שם ליחה ולא חמר כי גדר קדחת דקה הוא רוע מזג חם יבש בלי חמר. אך ראוי שנכוין אל ג' ענינים ביחוד והוא לשנות המזג ולקרר וללחלח. שנית לחזק הכח כי הכחות כבר נחלשו. שלישיית להחליף מה שחותך כי החתכה היתה רבה ואיברי הגוף כבר נתכו. ואנחנו נוכל לכיון אלה הכוונות ההכרחיות אם בדרך מזון או בדרך רפואה. ואם תעשה זה בדרך מזון הנה אומר כי חלב האשה הוא מועיל מאד. ואחריו חלב העז ובפרט אם הוא נשרף כי אז יועיל יותר להיותו מנקה ומחתיים ובאמת החלב מלחלח כראוי ומקרר בשווי לא קירור מופלג כי הוא יזיק להיות הכחות חלושים גם יועילו לו אורדיאש מאוינט ואף על פי שאינם כל כך מזונים מזון טוב ומועיל לבעלי הדקה. קח תרנגולת לבנה וזון אותה בשעור מבושל אחר כך תבשלנה עם שעור מנוקה עד שיתפרקו עצמותיה. ושים בבטנה זרעים קרים. אחר כך קח הבשר הלבן מהתרנגולת וכתוש אותו היטב ותמזגהו עם חמרק ההוא ועשה ממנו קולאדיש כי הוא מזון טוב מאד ומלחלח ואינו מחמם חמום נחשב בו, ואם תעשה זה בדרך רפואה תעשה זה אם באישורוף או עם מרקחות או עם משיחות וזה תאר האישורוף לבעלי הדקה: קח ד' זרעים קרים גדולים או קטנים מנוקים, זרע חבושים, זרע מלוא, זרע צמר גפן מנוקים מ"א חצי אוקי", דרגאגני, גומי אראביצי אינפשוורום מ"א ב' דר", ליקוריציאה מנוקה, צמוקים מנוקים, פיניארום מונדאטרום, אמיקדולארום דולצי, איקשקוריטיקארום אנא אונסיאם אונאם אורדיאו מונדאטי רבים ליט' פלורום ויאולארום, פלורום נינופאריש אנא אונציאום אונם פאניש זוקרי ליכרם אונם אית שימיש. יעשה אישורוף בשיעור ב' ליטראות.

EXPOSITIO sirupi. Semina frigida ponuntur quia corpora ratione siccitatis humectant vias strictas: et etiam ipsa semina sunt ad aperiendum et infrigidandum: et datur munde ut removeatur una abstertio qua hic non indigemus. Sed semina citoniorum, semina malve et semina bombacis ista infrigidant et humectant et impinguant ratione viscositatis, dragaganti gummi arabici pondus ille ponuntur et confortant virtutem et cum datur in aqua dulce tepida seu calida intelligitur per infusorum liquor humectat et uve passe pinee et amigde humectant et impinguant. Et cum uve passe humectant caliditatem temperatam per alia contemperantur ne fiat maius nocumentum in partibus pectoralibus vel spiritualibus frigiditatis. Ordeum munde humectat et infrigidat et confortat et si esset dives et velles eum magis impinguare. **Recipe:** testudinum memoralium libram semis quia impinguant multum et sic per hunc modum conquantur in aqua et postea excoriantur et parentur et bulliant tantum quousque veniant ad consumptionem. Postea colentur et ponantur in syrupo, verum est quod est magis spissum et magis abhominabile. Sed tamen multum nutrit et est multum artificiale. Et si esset ethica cum ptisi ratione ulcerationis pulmonis oportet magis ponere abstersivum et consolidativum. Idem posset addi in syrupo de capilli veneris vel possemus ei dare lac caprinum quod specialiter habet hoc facere nam ratione serositatis abstergit et ratione substantie caseitatis consolidat. Si vero ethica esset tam putrida tunc si esset de colera ponatur endivia, scariola, capilli veneris, recentis ana maniplum i. Et si de flegmate mente sicce, ysopi, scolopendria, capilli veneris, et si materia est melancolica vel multum grossa possent poni alie radices et tunc patiens posset purgari cum medicina lenitiva vel laxativa. Potest etiam cura fieri per electuarium sic.

Recipi: quattuor semina frigidorum maiorum et minorum, semina malve, semina bombaci munda, semina citoniorum ana z semis zz, <zinziber> albi z semis, liquiritie munda z i, dragaganti gummi arabici ana z iii, penidiarum zz iii, uvarum passarum munde et amigde dulce excorticatarum zz semis, testudinum memoralium bene preparatarum libram semis, panis zuccari quartum semis. Fiat electuarium.

הביאור אמנם הונחו קואטואור שימינו פריגידורום מפני כי בעלי הדקה ליבשותם מעבריהם צרים ואלה הזרעים יועילו ללחלח ולקרר ולפתות. אמנם הונחו מנוקים להיותם צריכים ללחלח לח לא למירוק. דרגנט, גומי ארביצי להיותם מלחלחים ומחזקים הכח. וראוי שתבין באמרי שיהיו שרויים במים חמים מתוקים וליקיריציאה מנוקה להיותם מרטבת ומלחלח וצמוקים מנוקים להיותם משמינים הגוף ואף על פי שהם מעט חמים חומם אהוב אצל הטבע גם שאר הדברים הקרים בהתערבים עמהם מזגים ושקדים ובטנים מפני הטעם ההוא בעצמו. ושעור להיותו מקרר ומלחלח ומנוקה להסיר מרוקו. פרח ויאולש, פרח נינופריש להיותם מקררים ומלחלחים ומחזקים ואם יהיה החולה עשיר ונרצה להשמינו תוכל לחבר עם טיש<ט>דונום נימו<רא>לאום ר"ל טורטוגאש יעריות חצי ליט" כי הם משמינות להפלא מה חאר בשולם [ק"ח] יבושלו במים ואחר כך יוסר עורם מלול בטרם. אחר כך יבושלו שנית עד שיוטכו ויתפרקו חלקיהם. אחר כך יוכתשו ויושמו בבשול האישורוף מה מועיל מאד. אמנם ישיבו האישורוף עב ונמאס. ואם תהיה הקדחת דקה עם שדפון הנה אז מפני נגעי הריא יצטרך שתחבר באישורוף עניינים ממרקים ומטהרים ומחחמים. ולזה תשים שם קפיליש ויניריש, גם יועיל חלב העז כי טבעו מקבץ כל אלו התועלות כי מפני גביניותו הוא מחחמים ומפני מימיותו הוא מנקה. ואם תהיה קדחת דקה עם קדחת עפושיית אם תהיה הקדחת אדומיית תחבר עם שאר הדברים אינדיויא אשקריולא, קפילי ויניריש לח מ"א אגודא. ואם תהיה קדחת לבנית תחבר שם מינטא יבשה, אישוף, קפילי ויניריש, אשקולופינדריאה ואם החמר יהיה שחורי או בתכלית העובי תחבר שם שרשים מדקדקים ומחחכים החמר. אחר כך ראוי שיורק החולה ברפואה משלשלת מורכבת וממעדת.

מרקחת מועיל לבעלי השדפון: קח ד' זרעים קרים קטנים וגדולים מנוקים, זרע חבושים, זרע מלוא, זרע צמר גפן מנוקים מ"א חצי אוקי, גינגיברי לבן חצי אוקי, קאנדי ליקוריציאה מנוקה מ"א דר", דראגן מ"א ב' דר", פיניפדיארום אוקי, צמוקים מנוקים שקדים מתוקים מנוקים מ"א חצי אוקי, כשר טורטוגש יעריות מבושלות היטב חצי ליטר, לחם צוקרי רבים ליטר. יעשה מרקחת.

EXPOSITIO electuarii. Semina frigidora maiora et minora ponuntur qua ratione superius in syrupo sed ponitur [zz] <zinziber> quam vis fit calidum ad dulcorandum et saporandum et cum hoc ad confortandum spiritus ne frigiditas aliorum eis noceat, nec caliditas eorum potest nocere quia est medicamen frigidum respectu aliorum. Per unguentum posset sic fieri si haberet tussim vel nimiam desiccationem in partibus pectoralibus quo inungatur circa pectus et fiat sic. **Recipe:** axungie galline butiri sine sale et si esset sal lavetur bene ana zz i, mucillaginis dragaganti, gummi arabici, mucillaginis semina psilii ana z ii, olei violacei zz iii, olei de curcubita zz i, cere albi quod sufficit fiat unguentum. Et si velles magis facere delicate ex istis que ponuntur in electuario faceres de nocte pannum in ceratum et quod teneret supra pectus et est valde pulchrum supra pectus.

CAP V DE FEBRE PESTILENTIALI

Febris pestilentialis causatur ex mala dispositione aeris. Aer autem corrumpitur multipliciter quandoque in eius substantia et tunc putrefit vel a causa suprachelesti scilicet ab aliqua constellatione vel a causa inferiori ut est a strage magna vel a vapore elevato corrumpente aerem, quandoque corrumpitur aer in qualitatibus suis, quia nimis est calidus, quia tunc resolvit spiritus a corde vel nimis frigidus et tunc mortificat eos. Et secundum hoc diversificatur causa unde in hac febre quantum est de se non indigemus laxativis nec digestivis nisi cum hoc esset putrida febris et tunc ista prius evacuantur et digeruntur ut prius dictum est. Secundo indigemus in hac febre mundificatione spirituum cordis quia per aerem sunt infecti. Tertio eorum regeneratione, quia multi sunt deperditi. Quarto confortantibus cor quia multum leditur in tali febre principaliter. Quinto in frigidamus in tali febre. Verum est quia regenerativum spiritus potest comprehendere sub confortantibus, talis generatio fit per cibos et potus convenientes ut est collaticium galline vel pullo cum aceto si sint cocta in ventre eius ova sorbilia aqua carnis. Vinum limphatum bonum clarum odoriferum et omnia alia fiunt per medicinas. Ideo si febre fit ex putrefactione aeris causata, fiat syrups talis. **Recipe:** succi buglosse, succi pomorum dulcium purgatorum ubi sit facta residentia ana quartum semis, aque endivie, aque acetose, succi citri ana quartum i, aque rosarum quartum semis, sandali albi et rubei ana z iii, camphore pondus i, aque nenufarum zz i, aceti albi zz iii, panis zuccari libram i. Fiat syrups.

<ביאור> אמנם הונחו הדברים בזכרם בזאת ההרכבה שהוא זה המרקחת מפני זה הסבה בעצמה אשר הונחו באישורו. אמנם הוספתי בזאת ההרכבה מעט גיגיברי ואף על פי שהוא מעט חם כדי להסתיר הטעם הנמאס ושלא יהיה טעמו כל כך רחוק אצל הטבע וחומו לא יזיק מפני כי שאר הדברים הקדים ימזגוהו. ומן הדברים המועילים גם כן אם החולה יסבול שעול ויובש בצדם החזה הוא שימשח חזהו בזאת המשיחה וזה תארים שומן תרנגולת, חמאה בלי מלח מ"א אוקי", וריר דרגאנטי, וריר גומא ארביקי ריר שיללי מ"א ב" דר" שמן ויאולטו ב" אוקי" שמן דלועים אוקי" שעה לבנה חצי רביע יעורב ויעשה משיחה. ואם תרצה לעשות ענייך באופן יותר נכבד ויותר ערב, תקח העניינים הנזכרים במרקחת ותערבם ותעשה מהם תחבושת דק הנקרא פאנוש אינסורטוש ויניקהו בלילה על חזהו כי זה העניין יפה וערב בעבור השרים הגדולים והמעונגים והאיצקלבש

פרק חמשי בקדחות דבריות

הנה הקדחת העפושיית תתהוה בסבת רוע ענייני האויר. והאויר יתעפש בשני צדדים. האחד שיפסד עצמותו ויתעפש או בסבת שמימית, ר"ל מצד מבט [מהמבטים] <הכוכבים>. ולפעמים יהיה הפסד האויר מצד תגבורת איכות מאיכותיו כמו שיהיה יותר חם יותר מן הראוי ויתך הרוח החיוני מהלב או יהיה יותר קר מן הראוי ויפסד חום הלב וימיתהו. ולפי התחלף הסבות התחלף הרפואה. ובזאת הקדחת לא תצטרך למבשלים ולא למשלשלים אם שתתרכב עמה קדחת עפושיית. וראוי שתכוין בזאת הקדחת ל"ג עניינים או ל"ד, האחד לטהר ולנקות רוחות הלב להיותם נפסדים ומעופשים מפני האויר והפסדו. שנית להחליף הכחות החיוניות אשר כבר הנתנו ולהשיבם. שלישית לחזק הלב. רביעית לקררו וללחלוו בסבת חום הקדחת. ואף על פי שהתחלפות הרוחות וחזוק הלב שב אל ענין אחד. והמזונות והמשקים הטובים מועילים בהתחלפות הרוחות והולדתם כמו מי בשר תרנגולת מבושלות עם אסיטוסא והביצים מחוממים והדומה לזה והיין הטוב המזוג. ואם תתהוה הקדחת הדברית מעפוש האויר והפסד עצמותו תעשה זה האישורו וזה תארו. רציפי: סוקשי בוגלושי, סוקשי פומורוס דולציאום אנא קרטום שימיש, אקי אסיטושי, סוקשי סיטרי אנא קרטום אונום, אקי רוסאטי וקרטום שימיש שאנדלי דר" דאווש, קנפורא פונדוש אוניאוש דיגאריאי משקל פשוט, פלורום נינופאריש אונוסיאם אונום, אסיטי אלבי אונוסיאש טריש פאניש זוקרי ליבראם אונום פיאט שירופוש.

EXPOSITIO syrupi. Succus buglosse munda confortat cor, succus pomorum et endivie infrigidant et confortant et nutriunt, aque acetose et succus citri valent a tota proprietate in hac febre, aqua rosarum confortat et mundificat, sandali confortant et infrigidant, camphora et nenufar idem faciunt, acetum preservat a putrefactione et dicunt auctores quod spargatur per domum. Post syrupum non debet dari medicina sed electuarium confortativum et mundificativum et regenerativum spirituum et ratione febre potest fieri tale electuarium infrigidativum. **Recipe:** conserve rosarum, conserve buglosse ana zz i, margaritarum perforatarum, hiacintorum ana z semis, limatura auri et argenti puri ana pondus i, pannorum de zuccaro zz iii; pulvericentur et misceantur omnia ad modum zuccari rosati et fiat electuarium.

EXPOSITIO electuarii ille conserve conservant et mundificant cor et idem faciunt que sequuntur. Nam confortant cor a tota proprietate. Nota tamen si vis artificialiter operari semper ponentur in tali electuario in duplo plus de zuccaro quam de conservis ut patet in isto, nisi essent pulveres sicut est dyagraganto frigido triasandali, quia zuccarum ponitur ad temperandum liquiditatem conservarum et pulverum iam hic deficiunt, ideo non oportet tantum de zuccaro. Et si esset homo pauper posset removeri aurum et argentum et augmentare dosim in aliis. Si autem esset febre ex caliditate aeris sive eius corruptione sive putrefactione in substantia, tunc digestivis confortantibus cor et regenerativis spirituum et infrigidativis, ideo in electuariis loco conserve buglosse ponitur conserve nenufarum etiam que sequuntur: coralli et sandali et semina citri et camphore et semina acetose ana z i excepto quod de camphora iii vel iiii grana quia est levis et in pauco tempore est quantitas magna et in hac febre debet precedere syrupus qui sequitur. **Recipe:** succi pomorum acetosorum, cicerum depuratorum, aque rosarum, aque acetose ana quartum i, omnium sandalorum z iii, vini malorum granatorum zz iii, panis zuccari libram i. Fiat syrupus et detur cum aqua frigida. Si esset pestilentia ex frigiditate aeris, tunc esset sine febre et tunc indigemus calefacientibus et confortantibus cor et spiritus confortativis ideo fiat talis syrupus. **Recipe:** succi mellisse depurati libram i, ligni aloes z i, musci ambre ana zz i, panis zuccari libram i. Fiat syrupus calidus et si esset pauper remove musci et ambre et augmenta dosim aliorum.

הביאור מיץ בוגלושי להיותה מטהר הדם ומחזק הלב מיץ תפוחים מנקה ומחזק וזן, מיץ אסיטוסא תועיל בזאת הקדחת בסגולה. מיץ אתרוג מועיל גם בסגולה. ומי ורדים מנקים ומחזקים, סנדליש מחזקים ומקררים, וקנפורה תחזק ותקרר וכן פרח נינופאר. חומץ לבן מונע העפוש ולזה אמרו חשובי הרופאים שהזאתו בכית מונע העפוש. ואחר האישורוף אין ראוי לתת רפואה משלשלת אך יועיל לתת מרקחת מנקה ומחזק המוליד הרוחות הדקות ומקרר ולזה תוכל להרכיבו בזה האופן.

מרקחת לקדחת דבריית. רציפי קונשירווא רושארום איש בוגלושא אנא אונסיאם אונם. מרגיטורום פירפוראטרום אית נון פירפוראטרום, יאסינטורום אנא אונסיאם שימיש. עלי זהב מופז ארגינטי נקי מ"א שמנה, לחם סוקרי אונסיאם קאטואור; יאובק מה שראוי להתאבק ויעורבו כלם ויעשה מרקחת כחאר סוקרי רושאטו.

הביאור קונשירווא רושיש ובוגלושא שמטהרים ומחזקים הלב. והפירליש והזהב והכסף מועילים בסגולה וראוי שתדע שאם תרצה לעשות בחכמה ראוי לך שנכוין כמות הסוקרי כפל מכמות הקונשירווא, אם לא שתתערב שם אבקים אחדים כמו אבק טריאסנדליש ואבק דיאדרגני כי הסוקרי אמנם נרכיבהו עם הקונשירווא לנגב לחותם לזה כשיהיו שם אבקים אחרים יעזרו אל הנגוב ולא נצטרך לכפול כמות הסוקרי. ואם יהיה החולה עני תסיר הזהב ובמקומו תשים דברים אחרים נקלי הערך. ואם האויר אינו מעופש בעצמותו אך יגבר באויר מאיכותיו הנה אם יגבר באיכות חם הנה אז יצטרך אל המחזקים ולמולידים הרוחות ולמקררים ביחוד ולזה ראוי שנשים במרקחת תמורת הקונשירווא מבוגלושא קונשירווא מנינופאר; גם תוסיף בו אלו העניינים קוראלי, זרע [אנכוג] <אתרוג> סנדאליש, כנפורה, זרע אסיטוסא מ"א פשוט ועל דרך האמת משקל שלשה גרגרים או ד" יספיק מכנפורה כי היא אף על פי שתהיה כמותה מעט איכותה רב. וראוי לך להקדים בזאת הקדחת זה האישורוף. אישורוף לקדחת דברית כשהאויר חם. <רציפי> קח מיץ תפוחים חמוצים ובלשונם סוקשי פומארום אסיטושרום, סוקשי סיטרי דיפוראטום, אקי אסיטושי, אקי רושאטי אנא קרטום אונום און<צ> יאום, שנדאלורום דר" דואוש, ויני מילארום אונסיאש טריש, לחם סוקרי. יעשה אישורוף וינתן במים קרים. ואם האויר יגבר איכות הקר הנה אז לא ימשך ממנו קדחת אל המחממים והמחזקים. זה האישורוף: סוקשי מילישא דיפוראטי ליברם אונם, דרוניסי רומאני, ליגניש אלואי אנא דר" דואוש מושק אמברי מ"א משקל פשוט, לחם סוקרי ליטר". יעשה אישורוף. ואם יהיה עני תסיר המושקו והאמברי להיות ערכם יקר ותוסיף כמות שאר הדברים.

Electuarium tale fiat syrupus calidus et si esset pauper remove musci et ambre et augmenta drossim aliorum. Electuarium talis fiat et fac quod ponantur conserve boraginis et buglosse excepto aromate; quia frigidum est potest addi been albi et rubei, daronici romani, ambre musci. Et nota quod in hac cura opus multa facere alia ut epithima supra cor cum pannis madidis in succis predictis. Intinctis secundum quod tibi videtur et tunc opus facere odorifera ut pomum ambre cum musco et similibus secundum quod oportebat ponere calidum vel frigidum. Nota tunc quando datur syrupus fiat quantum fieri poterit quod stomachus sit vacuus, quia aliter ipsum de potentia ad actum reducendum est impeditus a cibis et detur iniumgi dieta tenuis magis quam primo teneretur si vis habere magis honorem, quia tunc natura magis digerit et consumet ideo etiam de se sine syrupo facit magnum iuvamentum unde in quacumque egritudine repletionali est bonum dietare subtilius solito aliis tunc impredientibus vel dissolventibus specialiter virtutem ipsius egrotantis, unde in tali febre non competit fortis medicina, quia ut plurimum morium tur fluxus ventris sed detur cassiefistule thamarindorum, reubarbaris, violes pruna, clyfteria, rade, tormentille semina citri et tyariaca valet in preservando a febre pestilentiali.

DE CLISTERIBUS

Clistere et suppositorium differunt quia clistere datur in liquida substantia. Sed suppositorium in dura. Unde suppositorium sit multis modis. Aliquando sit cum mercuriali trita cum sale, aliquando cum sapone, aliquando cum radicibus sicle; aliquando cum carnibus salsis pinguibus, aliquando cum melle cocto cum pulvere stercoris muris et potest acui cum pulvere dyagridii vel esule, aliquando sit cum candela et sale et sic de aliis. Sed clistere in substantia liquida per annum missa cum quadam bursicula et debent stare patiens facie inclinata versus terram basse et anchis elevatis: sed in patientibus dolorem renum sumpto clisteri patiens debet stare statim resupinus ut medicina vadat ad renes.

Clistere autem datur octo de causis, quia interdum solum ad mollificandum quando feces sunt multum indurate et intestina stricta multum et tunc fit. **Recipe:** malve bismalve, brance, ursine, melliloti ana manipulum i, prunorum aut sicuum iii furfuris poclum i, olei violacei vel butyri vel succi recentis z iii, cassiefistula munda zz i, fiat clistere ad quartum v. Intellige tunc quod in hoc clistere non ponitur mercurialis nec sal nec sicla quod quando volumus mollificare et non mordicare non debent poni illa. Secundo sit ad mundificandum et tunc ponuntur mordicativa ut succus sicle et mercurialis et sal et similia que mordicando faciunt

והמרקחת אשר ירגיל יהיה כמו המרקחת הנזכר אך יסוד הכסף להיותו קר ויחבר עמו עוד ויני אלבי איש בוריא אית דרוניסי רומאני, אמברא מושקו מ"א. הערה וראוי לך שתדע כי בזאת הקדחת הדבריית יביאנו ההכרח לעשות הנחות מחזקות על הלב בכגדים טובלים במיץ עשבים מועילים ומחזקים. גם יביאנו ההכרח להריח דברים טובי הריח ומבושמים כמו תפוח מאמברי ומושקו, ויהיו הדברים המורחים חמים או קרים לפי טבע איכות הגובר וראוי לך שתכוין ותשים השתדלותך שתהיה האצטומכה ריקה מן המאכל בעת לקיחת האישורוף כי זולת זה לא יפעל פעלו. גם מן הראוי שתנהיג החולה הנהגה דקה כל עת לקיחתו האישורוף כדי שיבושל החמר בנקלה.

פרק בחקנים ובפתילות

דע כי הפרש גדול בין חקן ופתילה כי עצמות החקן לח נוזל ובפתילה עצמותה קשה.

והפתילה מינים רבים וזה כי פעמים יעשה פתילה מימירקוריאל כחוש עם מלח ופעמים יעשה מבורית. ופעמים משרש סילקא ופעמים תעשה מבשר מלוח שמן. ופעמים מדבש מבושל עם אבק זבל יונים. ואפשר לחדרו עם אבק דיאגרידי <או> אישולא. ופעמים תעשה מחלב ומלח. וכן עוד יש מינים אחרים אין צריך לזכרם. אמנם החקן עצמותו לח ויגיעוהו אל המעיים דרך השת בכיס מעור עם מרחב דק וראוי שיהיה החולה מצדו בעת לקיחתו פניו ארצה וראשו שפל ועגבותיו וגבהות ואחר לקיחתו ישכב על גופו.

והחקן יחלק לשמנה מינים מפני שסבותיו שמנה וזה שאנחנו פעם נכוין לרכך וזה כאשר יהיה במעיים פרש יבש והמעיים נעצרים והנה נעשה כן: קח מלוא ביש מלוא, בראנקא, אורצינא ויאולריאה מ"א אגודה, פרוניש או תאנים סוכין מלא כף. שמן ויאולאטו או חמאה מ"א ב' אוקי' קשייא פישטולא מנוקה אוקי יעשה חקן לכמות ה' רביעי ליטר'. וראוי שתדע שאנחנו לא נניח בזה החקן מירקוריאלא ולא מלח אם לא שנטין העקיצה והרכוך יחד. חוקן עוקץ עוד יש מין אחר נקרא חקן עוקץ. יושמו בו מיץ סילקא ומירקוריאלא ומלח ושאר הדברים העוקצים אשר בעקיצתם יוציאו הפרש מהמעיים.

exire feces. Tertio fit clistere ad dissolvendum ventositatem fundantur tu vice intestinorum et inde sit magnus dolor et tunc debent ponit dissolutiva ventositatum et fit sic: abrotani, absinthii, calamenti, mercurialis ana maniplum i, succi sicle zz iii, maratri, cimini, ruthe ana zz i, furfuris poclum i., mellis, olei laurini ana zz ii, fiat clistere ad libram ii. Quarto fit clistere ad mundificandum intestina, ut post dissenteriam cum ulcera intestinorum remanent saniosa opus mundare saniem et aliter sanies magis ulceraret et tunc fiat clistere mundificativum sic. **Recipe:** ordei non mundati quartum i, fiat decoctio in qua dissolvantur mellis zz iii, fiat clistere ad quartum iii. Quinto fit ad consolidandum ulcera intestinorum excoriorum et istud debet fieri post mundificativum dictum. Et sic fit clistere consolidativum. **Recipe:** succi plantaginis vel virge pastoris quartum i, mente foliorum, myrthe zz iii, boli armenici zz iii, vitellorum ovorum coctorum zz iii, sepi renum caprarum quartum i, fiat clistere ad quartum iii.

EXPOSITIO clisteris. Nota quod ista ova debent coquit in patella non quod indurentur, sed solum superfluitas evaporetur. Item ponetur sepius quod est sicut lorica defendens intestina ne stercus excoriet nec mordicet ea, hoc fit ratione subtilitatis, et valet sepius caprarum propter stipticitate. Sexto fit ad restringendum sicut fit post fluxum ventris animalis et tunc ponuntur stiptica strictiva et fit per hunc modum. **Recipe:** foliorum mirthe, foliorum nespularum, pinorum ana maniplum i, summitatis rubi cupularum glande ana zz ii, acatie ypoquestidos ana z ii, aque rosarum quartum i, fiat clistere cum aque pluviali ut quod ad quartum iii. Septimo fit ad attrahendum humores partibus longinques, tunc fiat primum clistere et solum addantur attractiva. Ita quod si volumus attrahere a capite ponatur centaruea betonica anthos et similia et yerapigra galieni. Sit a renibus ponantur abrotanus et benedicta. Si ab epate electuarium de succo rosarum. Octavo fit ad nutriendum et quando patiens est multum debilis et consumptus quod non potest per os attrahere, tunc ponitur per clistere et fit sic. **Recipe:** lac caprarum zz libram i, mel collaticium et inmittatur. Si autem sit aliquis homo qui non fit ausus fumere medicinam nec clistere nec aliquan colaturam potest ita laxari, et ita potest fieri quando feces sunt dure multum quod non possunt exire per clistere vel per medicinam. **Recipe:** sicle, mercurialis, malve bismalve, quantur sufficit et coquantur postea minutim pistentur et misceantur aliquantulum de oleo amigde dulcis ad modum emplastri supra ventrem apponatur et istud laxat ventrem et mollificati ideo nota bene.

Explicit libellus *De febribus* Gerardi de Solo

עוד מין אחר נקרא חקן מתיך. זה החקן יועיל להתיך הרוחות העוצרות במעיים המולידים כאב מתיחתם וזה תארו: קח אברוטאני, אבשינתי, קלמינטי, מירקורילא אנא מניפולום אונום, סוקשי סיקלי אונסיאם דואוש, אניס מראטרי, סימיני זרע רוטא אנא אונסיאם אונום, פורפוריש פויגלום אונום, ר"ל סובין מלא כף, מיליש, אוליאי לאַוּדִינִי אנא אונסיאם דואוש, יעשה חקן לשיעור ליטר'. עוד מין אחר החקנים מנקה ומטהר וזה החקן יאות להקדימו לסובלי דיאה שנטיריאיש ר"ל כשינוגעו המעיים ויצטרך לטהר חלודתם כדי שלא יפסד האבר ויתמגלו כדי שיבא אחריו חקן עוצר וזה תארו: אורדי גון מונדאטי, ר"ל שעור בלי מנוקה קראטום שימיש יבושל ובכשול תתיך דבש ג" אוקי, יעשה חוקן. עוד מין אחר מן החקנים מחתים ומבריא נגעי מהמעיים וראוי לעשותו אחר החקן המשיחה וזה תארו: רציפי סוקשי פלאנטגיניש או וירגא פשטוריש קראטום אונום, בול ארמיניסי דר' דואוש, ויטללורום אובודום קוקוטורום ב' אוקי, חלב בכליות עזים קארטום אונום, יעשה חקן לכמות ג" רביעים.

<הביאור> וראוי לך שתדע שהבצים אינו ראוי שיאפו עד שיתקשו אך יספיק שיהיו מחוממים. עוד ראוי שתדע כי חלב הכליות מועיל להיחם כמו מכסת שומר שלא יתנגע בעבור עליו הפרש ולא יעקצוהו לחלקותו והמעדתו ויועיל בפרט חלב העז ליכשותו ועפיותו. עוד מין אחר מן החקנים יעשוהו הרופאים לעצור המעיים אשר יהיה השלשול בלי נגע וזה תארו: קח פוליאורום מירטי, פוליאורום נישפולורום, פינורום שובארום אנא מניפולום אונום, סומאק קופאלורום גלאנדיאום אנא דר' דואוש, אקסיאי אפוקישטידום אנא אונסיאש שימיש, אקי רושאטי אונציאם אונום יעשה חקן במים מטריים לכמות ג' רביעי' עוד מיץ אחר מן החקנים נקרא חקן מושך, יעשוהו הרופאים כאשר ירצוהו למשוך החמר מחלקים רחוקים וכאשר תרצה לעשותו מושך חשים שם הדברים המושכים מיוחדים כפי הצד אשר תרצה למשוך ממנו. וזה שאם תרצה למשוך מהראש תניח שם סינטוריא, אנטוש גירא פיגרא.

ואם תרצה למשוך מהכבד תניח שם מרקחת מיץ ורדים. עוד מין אחר מן החקנים נקרא חקן מזוני, יעשוהו הרופאים כאשר יהיה החולה כל כך חלוש או מואס המאכל באופן שלא יוכלו להזנו דרך הפה וישלחו לו המזון דרך מטח אובאיזה צד שנוכל וזה תארו: חלב עז, מיסנון, בשר תרנגולת ליטר', יעשה חקן. אמנם מי שלא ירצה לקחת רפואה משלשלת ולא חוקן ויהיה בטנו עצור או מי שיהיה במיעיו [פרח] <פרש> יבש נשלשל בו בזה האופן. סיקלי, מלוא ביש מלוא יוכתשו ותערב עמהם שמן שקדים מתוקים, ויעשה תחבושת כי הוא מרכך וממעיד

תם ונשלם

שבח לבורא העולם